

Citation style

Čornejová, Ivana: review of: Jiří Mikulec, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha: Grada Publ., 2013, in: *Český časopis historický*, 2014, 2, p. 324-325, DOI: 10.15463/rec.1189721124

First published: *Český časopis historický*, 2014, 2

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Badatelům, kteří se zabývají svým tématem už delší dobu, hrozí nebezpečí, že své téma natolik vyčerpají, až nakonec ono vyčerpá i je samotné, a stále opakují jen to, co už bylo před časem řečeno. Nejlepším východiskem je ovšem cesta ideální, kdy se vědec po dlouhých letech studia dokáže tématu skutečně zmocnit a předestřít ho veřejnosti s porozumivým nadhledem. Jiří Mikulec zvolil posledně vzpomenuý přístup.

Mikulec se vskutku zabývá různými aspekty barokního katolicismu a barokní zbožnosti už po dvě desetiletí, jak dosvědčuje řada jeho dílčích odborných statí i vědeckých monografií.¹ „Své“ téma zkoumal z mnoha pohledů, jeho největší „láskou“ se ale stala zbožná bratrstva.² Díky tomu postupně nejen zmapoval jejich teritoriální rozložení (především v Čechách perfektně doloží, u jakého chrámu v které lokalitě působila ta či ona sodalita), ale pronikl i do způsobu myšlení a uvažování barokního člověka. O tom přesvědčuje čtenáře na každé stránce své nejnovější knihy. V hutné zkratce tu předkládá široké základy toho, co je třeba znát o barokní zbožnosti. Možná, že bych v daném kontextu měla užít zprofanovaného sousloví: vše podstatné o barokní zbožnosti v českých zemích nalezne čtenář v knize Jiřího Mikulce.

Obávám se ale, že podobné tvrzení je současně zavádějící a zdánlivě evokuje dojem, že se jedná o jakousi příručku. Rozhodně tomu tak není, i když samozřejmě také začínající zájemce o danou tematiku zde najde podstatnou sumu vědomostí. Text knihy je ovšem vystaven na mnohem sofistikovanějším základě: autor pomocí minimalistických prostředků evokuje barvitý obraz složité problematiky přiveden k tomu hlubokou (a reflektovanou) znalostí množství autentických pramenů, jimž, jak je patrné, velmi dobře rozumí a interpretuje je jak v dobových souvislostech, tak v souladu s přístupy moderní metodologie. Domnívám se, že všichni, kdo se daným dějinným obdobím a danou tematikou zabývají, ocení, jak přesvědčivý je autorův přístup.

Mikulec si úvodem klade zcela zásadní otázku, zda zbožnost v době baroka, tedy zejména ta, jež se v odborné literatuře běžně nazývá „lidovou“, byla realitou, nebo jen „zbožným přáním“. To je ten velký námět, jehož zkoumáním je naplněna celá kniha. Autor dobře ví, jak obtížný a nesnadný je podobný výzkum a jak ošidné mohou být striktní závěry. Mikulec se věnuje tématu „nadzemskému“, transcendentnímu, ale dokáže velmi dobře postihnout a popsat jeho pozemské ukotvení. Autor nás postupně provádí světem kultů spjatých s uctíváním Krista, Panny Marie, celou plejádou světců tehdejšího světového i českého nebe. Seznamuje čtenáře s průběhem liturgického roku, průběhem dne zbožného člověka i symbolikou náboženského prostoru.³

1 Na své práce k tématu odkazuje v recenzované knize v seznamu literatury, s. 372–374. Zdůrazňuji rozsahem nepříliš velkou, ale o to významnější knížku *31. 7. 1627 – Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.

2 Na tomto místě připomenu alespoň následující tituly: Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000; TÝŽ, *Proměny náboženských bratrstev v raném novověku*, in: Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Bratrstva, světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (III. pardubické bienále, 29.–30. 4. 2004), Pardubice 2005, s. 19–35.

3 V daném případě se mi zdá název kapitoly „Den barokního katolíka“ (s. 131–145) jako nepříliš obratný. Ovšem moje averze vůči nadužívání termínu „barokní katolík“ nemusí mít obecnou platnost.

Místa se tu dostává i oblíbeným bratrstvům – musím konstatovat, že toto místo je zcela adekvátní celkovému rozměru textu. A kromě toho – právě zde může čtenář seznat, jak má Mikulec i díky svému výzkumu sodalit českou krajinu zažitou. Z jeho líčení zřetelně vysvítá, že místa, o nichž píše, velmi dobře zná z autopsie. Autor se patřičně obírá odpustky či „posledními věcmi člověka“ a v souvislosti s tím i s kategorizací stupňů života věčného. Neponechává stranou ani protivníky katolicismu, příslušníky jiných konfesí a šíření nekatolických knih, aby na závěr dospěl ke „konci barokní zbožnosti“ v časech osvěcenských. Ačkoliv „lidová zbožnost“, především na venkově zůstávala alespoň vnějškově barokní i v 19. století.

Do hlavního textu jsou organicky vklíněny dva exkurzy vztahující se k poutnímu ruchu na Bezdězu. V časech, kdy někdejší přemyslovský hrad, který kdysi skrýval i nedobrovolného hosta, mladého Václava II., byl významným poutním mariánským místem, vznikly důležité doklady, které tento poutnický ruch dokumentují. Mikulec jich dokázal využít beze zbytku. Vychází především ze dvou zdrojů. Prvním z nich je dílo kněze Veremunda Procheho zabývající se popisem proslulé mariánské svatyně, kterou zřídili španělští černí monserratsští benediktini a jež se záhy stala vyhledávaným cílem zbožných putování, a druhým pak soupis zázraků, které se tam udály.⁴

Druhý exkurs, věnovaný Bezdězu v osvícenství, je pak založen na neméně zajímavém prameni: je jím kritický satirický román Augustina Zitteho o putování Peregrina Stillwassera.⁵ Tento Poutník je do značné míry „tichou vodou, která břehy mele“. Možná jen, že bych čekala ještě odkaz dokazující živost bezděžských poutí i v 19. století, jak ho známe z libreta Elišky Krásnohorské k opeře Tajemství Bedřicha Smetany. Ale to je jen poznámka na okraj. Mikulec jednak vynesl na světlo našich dní pěkné Procheho dílko, jednak dokázal kombinací zmíněných zdrojů představit bezděžské poutě v celé barevné škále: v dobách slávy i jejího dohasínání.

Domnívám se, že Jiří Mikulec byl hodně ovlivněn dílem Rudolfa Zuberera.⁶ Ovlivněn v pozitivním slova smyslu tak, že na jeho podněty tvůrčím způsobem navazuje. Snad jen Mikulec oproti Zuberovi poněkud nedoceňuje velice křehkou hranici mezi vírou a pověrou. Ovšem to jsou otázky velmi subtilní a ve vědeckém textu jen těžko uchopitelné.

Autor předestírá čtenáři obraz barokní zbožnosti poutavý, seskládaný ze střípků dobových zvěstí a jak se zdá, obraz velmi se přibližující někdejší dobové realitě. K dokreslení kontur užívá citace z dobových pramenů, pravda, nejčastěji cituje jen několik z nich,⁷ ale tyto prameny jsou pečlivě zvoleny jako výmluvná pars pro toto.

Ivana Čornejová

4 Veremundus PROCHE, *Historische Beschreibung des Marianischen Bergs Bezdez*, Prag 1743 – tento tisk je vybaven i dobovými rytinami (Mikulec přináší v knize jejich reprodukce). Národní archiv Praha, fond Archiv benediktinského kláštera v Emauzích v Praze, (ŘB – E), rkp. 19.

5 Anonym [Augustin ZITTE], *Peregrinus Stillwassers geistliche Reisen durch Böhmen, oder: Kapitel über Mönchwesen...*, Nymburg 1783. Podobně jako Procheho spis ani toto dílo není moderní českou historiografií příliš často zmiňováno.

6 Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve*, I–II, Praha 1987, Olomouc 2003.

7 Kromě už citovaného díla Veremunda Procheho se jedná především o spisy Jana BECKOVSKÉHO, *Katolického živobytí nepohnutelný základ...*, Praha 1707, a *Druhý sloup nepohnutelný základu katolického živobytí*, Praha 1707, či Albrechta CHANOVSKÉHO, *Správa křesťanská s krátkým výkladem podstatnějších věcí, které každému křesťanu věděti hodné a náležité přísluší*, Praha 1697 ad. (Výčet těchto pramenů – starých tisků v recenzované knize na s. 355–360.)